

učinak, rad, rekord

vilhelm hopf

PRINCIP UČINKA U SPORTU I RADU.

Problem sporta i rada je upravo obrađen u poglaviju o fudbalu. Ovde ga već na početku pominjemo s teorijskog aspekta u delima B. Rigauera.

Rigauerova rasprava »Sport i rad« predstavlja prvi pokušaj da se, u neposrednoj konfrontaciji s pojmom sporta, dospe do teme o svetu rada i sporta, koju je obradio Habermas.² On se bavi samo ponašanjem u slobodnom vremenu, što naziva »udvostručenjem sveta rada«. Rigauer obuhvata Habermasove misli u rečenici³: »određene vrste rada i proizvodnje u industrijskom društvu su postale toliko društveno dominantni obrasci ponašanja, da normativno deluju u takozvanim aktivnostima u slobodnom vremenu«. Rigauerov rad se ne može posmatrati jednostavno kao otelovljenje Habermasovih misli, jer se ova dva autora razlikuju u metodama. Dok Habermas polazi od analize rada i izvodi određene zaključke o ponašanju u slobodnom vremenu, Rigauer pokušava da dokaze postojanje veze između sporta i rada – da u oba radna sistema... »pojam vrednosti učinka zauzima visok društveni rang«.⁴ Rigauer obrađuje princip učinka kao deo sistema vrednosti (po Parsonsu), dakle, sociokulturno.

U većem delu knjige se teži dokazati paralelnost mera racionalizacije u radnim sistemima sporta po učinku i rada. «Rigauer, radi poređenja, pominje naročite metode treninga, pored toga pominje »ciljno usmerene« oblike uloga i kooperacije u sportu, i »tehnički racionalitet« kao oznaku modernog sporta.

Razumljivo je da je Rigauer kod »tradicionalnih« teoretičara sporta naišao na odlučno, najčešće neobjektivno odbijanje, jer je pokušao da poništi tezu o »slobodnoj oblasti« – sportu. On je vrlo brzo stavljen u »levi ugao«. Centralni deo dela, koji treba da dokaze »paralelnost«, ne nudi uobičajenu marksističku analizu. Tek u poglaviju »O robnom karakteru sporta po učinku«, Rigauer pokušava da »obuhvati sport po učinku kategorijama marksističke sociologije«. Ali, ovaj odlomak je u diskusiji imao podređenu ulogu, primarno se radilo o tačnosti i primerenosti »analognji«. Ozbiljni kritičari, kao Ajhberg, priznaju mu plodnost ovog članka. Štaviše, Ajhberg misli da »paralelnost postoji«, ali ne prihvata da se »kauzalna veza ne dokazuje nasilno«.⁵ Rigauer ni ovo nije namerovao. On je pokušao da dode do prve hipoteze, a njegovo delo ne gubi ništa ako se neke paralelnosti ne poklapaju.

Svoje iskaze Rigauer jasno ograničava na »sport po učinku«, pod kojim podrazumeva »socijalni spoj radnji usmeren na najviši individualni i kolektivni učinak u sportu«.⁶

Pojam učinka zauzima u Rigauerovoj argumentaciji centralno mesto. Polazeći od toga, razumljivije je kad Rigauer ove teme obrađuje s toga aspekta, nego da počinje diskusiju polazeći od pojma rada.

Princip učinka je, po Rigaueru, pre svega, vrednost koja određuje radnju u »radnim sistemima sporta i rada«; princip učinka se u tim radnim sistemima predstavlja kao »dominantni obrazac ponašanja«. Postavlja se pitanje kako se može objasniti princip učinka kao takav. Ovaj problem, koji je Rigauer izdvojio u svojoj knjizi »Sport i rad«, on pokušava eksplicitno da objasni u raspravi »Sport po učinku kao radni učinak«: o društvenoj dijalektici učinka specifičnog za sport.⁷ Rigauer sebi stavlja u zadatak da u jednom »teretskom dodatku« prikaže pojam učinka u odnosu na »njegovu društvenu genezu i dijalektiku«, kao i na »njegovu specifično sportsku relevantnost«. »Princip učinka se istorijski razvio iz principa rada kapitalističkog – industrijskog društva, u kojem se maksimalno povećava produkcija, odnosno dobitak, pod dejstvom sociokulturnih i sociopolitičkih orientacija prema vrednosti i normativnih pravila.«⁸ Učinak je danas postao integralni deo svesti industrijskog društva. ...⁹

Rigauer govori naročito o odnosu ekonomskih i kulturnih faktora ili, drugim rečima, o normativnoj i ne-normativnoj ravnini, ali ovo ne može biti prihvaćeno, jer Rigauer ne postupa teorijski, već svoje argumente uglavnom zasniva na istorijskim ilustracijama. Na sistematskoj ravni se u neku ruku, odigrava upravo transformacija u normativnu ravan, pre nego što su razvijene ekonomske, ne-normativne priplane.

Samo zbog toga se smatra da je koncepcija za sociološki »pojam učinka« veoma uslovna. Rigauerov pokušaj ostaje na opisanoj ravni nepotpun, jer on ne proraduje dovoljno jasno ono što donose građanski radovi i ne razlikuje ga od predgradjanskih radova.¹⁰ U daljem izlaganju ćemo još podrobno pokazati da »moderan rad« (Eichberg) znači rad koji donosi rekord. Sport se, bez diferencijacije između učinka i rekorda, ne može dovoljno analizirati. Kao i u mnogim drugim radovima, i u Rigauerovim ana-

lizama se ide u tom pravcu, međutim, nedostaje jasna pojmovna određenost, a to je za teoretsko objašnjenje sporta od najvećeg značaja.

Na ovom mestu u diskusiji je važnije svedenje teorije društva na interakcionu teoriju, koje je sproveo Rigauer. U njegovim izlaganjima o »ekonomskoj bazi« vidi se da se ekonomski odnosi ne posmatraju kao takvi, pojam kapitala kao osnovnog odnosa postaje kategorija rada i »orientacija vrednosti«.¹¹

Svedenje marksističke teorije društva na interakcionu teoriju se u ovom obliku vraća na Habermasa¹² koji je svojom koncepcijom rada i interakcije izgradio osnove instrumentalne radnje i interakcije.¹³ Na Habermasu se temelje svi pokušaji da se uz pomoć ova dva tipa radnje kaže nešto o društvenim »sistemima« i »podsistemima«, na primer o sportu. Rigauer se ne može kritikovati samo usputnim predstavljanjem Habermasovih misli. Samo kritikom Habermasa se može adekvatno sažeti i kritikovati osnovni nedostatak koji se provlači kroz Rigauerove radove: svedenje društvenih odnosa na ponašanje.

Redukciju odnosa i ponašanja Habermas pre svega postiže specifičnim tumačenjem marksističkog pojma radnje. Rad se definiše kao »instrumentalna radnja«, kao radnja koja se kao odnos između čoveka i prirode posmatra ne-društveno. »Ali je problematično kada se propusti ma i jedan moment, ako čovek hoće da bude dosledan Marksovoj intenciji«.¹⁴

»Institucionalni ram jednog društva« se više ne posmatra kao ekonomski ram, već može biti konstruisan samo još »od normi koje upravljaju jezički uslovijenom interakcijom«.¹⁵ Za Marks-a je centralna kategorija u kojoj postoji sadežstvo »rada« i »interakcije« obuhvaćena pojmom produkcionog odnosa. »Producioni odnos označava uvek odnos ljudi prema sredstvima za rad i proizvodnja rada, i istovremeno odnos prema drugim proizvodama, odnosno prema onome ko prisvaja proizvod.«¹⁶ Proizvodni odnos građanskog društva je kapitalistički. Habermas ipak veruje da se »produkcioni odnosi« mogu podrediti pojmu interakcije, a pri tome zaboravlja da se produkcioni odnosi u kapitalizmu ne »pojavljuju kao interakcioni odnosi«.¹⁷ Teškoće koje nastaju zbog Habermasovog izbora pojmljova jasno se vide na problem procesa razmene, koji bi Habermas, u stvari, morao pripisati interakciji, ali on razmenu smatra radom. »Odnosi razmene moraju ostati izvan Habermasove sistematike, jer se kretanja na tržištu ne pokoravaju ni »tehničkim pravilima ni normama«.¹⁸

Produkcione odnose treba razlikovati od interakcija, jer se upravo tako naglašava razlika između produkcionih odnosa i normativne ravni. Producioni odnosi su upravo ne-normativne strukture, »normativne i kulturne strukture moraju biti izvedene samo kao obezbeđenje odnosa svojine i iskoriscavanja, koji nisu nastali na normativan način«.¹⁹

Najzad, Habermas želi da stvorи »sociologiju koja neće da bude ništa drugo do sociologije« (R. Konig), što je potpuno omogućilo da se otkrije unutrašnji smisao građanskog društva, jer se on ne nalazi na »sociološkoj ravni«.

Pošto smo videli kako treba shvatiti »instrumentalnu radnju i interakciju« kod Habermasa, postavlja se pitanje kako definisati sport pomoću ovim pojmljovima. Za Rigauera je sport, naročito »sport po učinku«, instrumentalna radnja, iako on ovaj pojam ne upotrebljava uvek. Kad se podsetimo da za Habermasa instrumentalna radnja označava odnos između čoveka i prirode, da je »dijalektika rada usmerena ka prisvajanju predmeta iz prirode«,²⁰ dok interakcija sadrži dijalektiku koja je »u krugu oko samosvesti« usmerena na gradenje »jaidentiteta«, teško je sport označiti kao instrumentalnu radnju, jer on, prema Habermasovim pojmovima, nema ništa zajedničko s radom. Prema tome, sport bi bio interakcija.

Ipak, Rigauer (kao i Ditrh) sport smatra »instrumentalnom radnjom«, jer potpuno odvaja pojam instrumentalne radnje od Marksovog pojma rada i rad označava kao »ciljnорacionalnu radnju« (po M. Veberu), npr. u svom članku »Nauka i tehnika kao ideologija«.²¹ Time je omogućeno da se »društveni sistemi razlikuju po tome da li u njima preovladava ciljnорacionalna radnja ili interakcija«.²² Iz ovoga bi se moglo zaključiti da se sport smatra radom samo onda kad se pod radom isključivo podrazumevaju određeni oblici socijalne radnje, a da se ta radnja ne posmatra kao izraz određenih odnosa.

UČINAK I REKORD

Bavljenje literaturom iz oblasti sociologije sporta donosi iznenadujući rezultat. Mnogi autori se slažu s tim da se u sportu, naročito u principu učinka, odnosno rekorda, manifestuju centralni momenti društva. Upravo u jednoj takvoj perifernoj društvenoj oblasti se može učiniti potrebnom jedna »makrosociološka analiza«. Analizira se sistem vrednosti društva, za društvo centralna »struktura motivacije«, ili forma rada. Niko ne dolazi na ideju da objasni »subsistem« jednim drugim »subsistemom«, možda porodićom.

Pozicije su jasne, u sportu se izražavaju centralni principi društva. Ovo smatramo tačnim.

Ako se sadašnje društvo naziva kapitalizmom, to znači da treba da ga obeleži pojam kapitala, a ne pojmovi industrijskog društva, društva učinka, uspeha ili razmene. Kad se o tome polože računi, nije ništa jasnija šta u stvari sadrži pojam kapitala. Pojmom kapitala Marks pokušava da obuhvati sp cificnost ekonomskih odnosa. U »Kapitalu« nalazimo sledeće uopšteno obeležje pojma kapital:²³ »Jednostavna cirkulacija robe – prodaja radi kupovine – služi kao sredstvo za ostvarenje krajnjeg cilja koji je izvan cirkulacije, za prisvajanje upotrebljene vrednosti, za zadovoljenje potreba. Nasuprot tome cirkulacija novca kao kapitala je sama sebi cilj, jer iskoriscenje vrednosti postoji samo u okviru tog stalno obnavljanih kretanja. Zbog toga je kretanje kapitala nemjerljivo.«

Analogno tome, nameće se misao da je rekord pojam koji u »sportskom shvanjanju« učinka odgovara kapitalu. Ova analogija treba presvrga da bude razjašnjena i ilustrovana.

Vanredan značaj pojma učinka je u tome što se skoro svi autori, na ovaj ili onaj način, sukobljavaju zbog njega.

Na jednoj potpuno zajedničkoj osnovi mogu se razlikovati dva pojma učinka. Dok, na primer, Lišen pojam učinka dovodi u vezu s različitim društvinama (odn. kulturama), drugi autori (Ajhberg, fon Krokov, Rigauer i dr.) na-

glašavaju da princip učinka, onakav kakav se pojavljuje u sportu, treba posmatrati kao nešto sasvim novo, upravo kao obeležje »modernog društva«. Društvo je društvo učinka. Fon Krokov potpuniye objašnjava »princip učinka« i »tendencijom ka najvećem učinku«, koji vodi »stvaranju misli o rekordu«. U Kubertenovom »cittius, altius, fortius« dolazi do izražaja ova »nova misao o učinku«. Princip rekorda predstavlja dalje uvećavanje konkurenkcije. Takmičenje bez protivnika time postaje moguće. Ono može biti nastavljen i onda kad više nema protivnika. Tada sportista može da se bori protiv samog sebe. Time su ukinute granice povećanja učinka. »Obeležje sporta je borba bez protivnika, podešavanje rekorda prema sebi, utrkivanje s apstrakcijom, s brojem...«²⁶ Tako nastaje »svetsko tržište – sport«.

Utvrđivanje rekorda zahteva merenje. Zaključujemo da se princip rekorda može razviti tek pošto nastanu tehnička sredstva za merenje. Primećujemo da razvoj merne tehnike nije slučajan, već je produkt određenih društvenih promena.

Semoga se može zaključiti da svako, pa i primitivno merenje, pruža mogućnost »da se učinci u obliku rekorda upoređuju van mesta i vremena. Utoliko je vredno pomenuti da se to u Evropi nije dugo dogodilo, a u vanevropskim kulturama uopšte. Rekord, dakle, nije samo deo telesnog vežbanja koji zavisi od merne tehnike, već on, kao i ceo proces kvantifikacije, zavisi od društvenih struktura ponašanja.²⁶

Kad je reč o sportu i učinku, specifičnost učinka se ne razrađuje. Ajhberg se trudi da diferencira pojam »učinak«, da izdvoji specifično i »modern«. On formuliše, pre svega, dve dimenzije pojma učinka, koje su vanistorijske i nisu kulturno specifične: 1. objektivirana javna radnja individua s težnjom usmerenom ka prilagođavanju nekoj normi, 2. sociokulturalno uslovljena merila kvaliteta vrednosti, koja utvrđuju pozitivnost zajedničke upotrebe neke delatnosti.²⁷

Navedenim opštim dimenzijama su »u evropskom novom vremenu ipak pristupile još neke, koje pojmu učinka daju aktuelno značenje«. Važno je zadržati mišljenje da u »evropskom novom vremenu« nastaje potpuno nova vrsta učinka, moglo bi se dodati, vrsta kojoj mora odgovarati primarni interes: »3. težnja ka linearno-skalarnoj merljivosti, a time i ka standardizaciji, upoređivanju i izražavanju u mernim jedinicama, 4. težnja ka bezgraničnom povećanju učinka...«²⁸

Ono što Ajhberg navodi kao specifičnost »modernog učinka« je na početku bilo označeno pojmom »kapital«, kao dominantnim društvenim odnosom građanskog društva.

U dosadašnjoj istoriji sporta su retko preuzimani procesi izmene, prvenstveno je vladao interes za isticanje kontinuiteta. Ajhberg se trudi da na primerima ohuhvat »moderni učinak«, onako kako se on obrazuje u telesnom vežbanju, promenom vežbi podeljenih po nivoima, »filantropskom gimnastikom, bavljenjem sportom i skandinavskom gimnastikom«. Proučavanje terminologije i metaforike treba ovo da omogući.

Pogled na promenu kanona vežbanja pokazuje da su filantropi najpre preuzimali tradicionalne kanone plemičkih vežbi, koje su obuhvatile igranje, jahanje, vešto skakanje i mačevanje, i pokušavali da ih ukomponuju u svoje »nove sisteme gimnastičkih telesnih vežbi.« Pored toga su uveli nove vežbe, koje su bile orijentisane prema grčkom uzoru i narodnom vežbanju.²⁹

Važnije je, međutim, da se vrlo rano menjao ono što Ajhberg naziva »merilo vrednosti«. »Osnovni i vodeći motiv« aristokratskog vežbanja predstavlja je učenje specifičnog držanja tela, nežnih izražajnih pokreta, pristojnosti. Cilj telesnog vežbanja bio je učenje unapred datih obrazaca, dakle, radio se o zadržavanju ili umeravanju određenih tokova pokreta. Nasuprot ovome stajao je svaki ne-dvorski običaj, seljačka nespretnost, »iskosa je gledano na svakoga ko neumereno i jednostrano upražnjava samo jednu telesnu delatnost...«³⁰

Pozitivnim vrednostima, meri i formi, suprotstavljaju se negativne vrednosti, ne-mera i ne-forma. Radilo se o »zadržavanju reda i mere, na koje je trebalo paziti, ali ih ne preći...«³¹

Aristokratsko i filantsropsko telesno vežbanje – ma koliko da je tradicionalno – radikalno se razlikuje od onoga što mi nazivamo sportom. Ono se temelji na »geometrijsko – formalnom pojmu lepote, orijentisanom na ples«. Ajhberg upućuje na to da se Fajt trudio da pretvorí klizanje, koje je tada u ulazilo u modu, »u zaista lepu umetnost« (Fajt). Iako Ajhberg to ne primećuje, ovde dolazi do izražaja građanski momenat, otkrivanje prirodne lepote.³² To se jasno vidi iz Kloščekove odeske klizanju. »Doživljaj klizanja« je čvrsto vezan s »dubokim osećanjem za lepotu zimskih predela, ujutro, kao pri svetlosti meseca...«³³

Pre nego što se okrenemo onome što je karakteristično za filantropie, treba da pokušamo da ukratko objasnimo aristokratsku telesnu kulturu. O ovome kod Ajhberga nema nikakvih nagoveštaja. Preostaje nam da se okrenemo N. Eliasu.

Karakteristično je za dvorsko društvo negovanje svega onoga što bi smo pripisali privatnoj ili neslužbenoj sferi. Ovo pripisivanje ima upravo građanski karakter, jer prepostavlja razdvajanje posla i privatnog života, razdvajanje koje dvorsko društvo nije poznavalo. Oblasti koje mi smatramo privatnim u najvećoj meri – kao spavača soba – u dvorskem društvu su javne.³⁴

Član dvorskog društva podleže sasvim različitim prinudama od građanina. U građanskom društvu su prinude prvenstveno ekonomске prirode. Prinude u dvorskem društvu, pomagane etiketom, su u pozadini. Sve što je negovalo dvorsko društvo, »bio to ples, pozdrav ili oblici druženja... sve se to više i više okrećalo sferi privatnog života...«³⁵ a Prinude koje su pritisikivale ovu privatnu sferu su samo još veće.

Dругим rečima, u dvorskem društvu »je praktikovana etiketa... sa mopravljavanjem dvorskog društva. Svakom pojedincu, na čelu s kraljem, njom neko drugi potvrđuje njegov prestiž i relativnu snagu«.³⁶ Etiketom je svakom članu dvorskog društva određen rang, ona služi očuvanju razlike među rangovima i distancirajući od slojeva koji ne pripadaju dvoru. U dvorskem društvu je distanciranje samo sebi cilj i služi održavanju ili poboljšanju društvene pozicije. Pri tome je dvorski čovek potpuno zavisan od dvora. Dvorsko društvo predstavlja »kompleks međusobno depedentnih, rivalskih, elitnih grupa...« Centralno mesto zauzima »usklađivanje napetosti između grupa vlasnika ustanova gradanskog porekla i plemičkih grupa«.³⁷ Kraljevski mehanizam se može izgraditi, odnosno održati, samo zato što plemstvo i gra-

đanstvo održavaju ravnotežu. Pri tome, umesto kralja – jasno – on mora uskladiti napetost.

Dvorsko društvo je, dakle, poprište mnogostrukе konkurenkcije, konkurenkcije između grupa i između pojedinaca. Etiketa je, nasuprot kraljevskom mehanizmu, »sekundaran sistem poretku« (V. Lepenis). Ona predstavlja »aparatu za regulisanje, osiguranje i kontrolisanje (Elias), koja dozvoljava učesniku, naročito kralju, da uskladije naprtost. Etiketa može da izvrši ovu funkciju samo onda kada kontroliše i kada proračunato usmerava ponašanje učesnika. U okviru ove figuracije, svako je kontrolisao drugog. Svako »istržavanje iz reda« vredalo je i škodilo drugome.³⁸ Iz toga proizlaze različiti zaključci, specifična forma dvorskog mišljenja, dakle »savladavanje afekata«, potreba posmatranja čoveka i proučavanja čoveka.

Iz ovih kratkih izvoda razumljivo je da je aristokratska telesna kultura morala biti strogo regulisana, da je morala odgovarati određenom propisu i meri.

O ovome se kod N. Elias-a nalaze samo neke primedbe. Tako on konstatuje: »I turniri su tada, pod Ludvigom XIV, potpuno izgubili karakter lične borbe, čoveka protiv čoveka. Oni su postali jedna vrsta dvorske igre.« Elias citira Rankea, koji o takvoj jednoj igri kaže: »Izgleda da svi oni (učesnici, V. H.) teže da budu sami za sebe nešto; oni su nešto samo onda kada su u vezi s kraljem...«³⁹ Potpuno je nezamislivo bilo da se Ludvig XIV, kao kralj, upusti u dvoboj onako kako su to činili njegovi viteški prethodnici. A to je zato što on nije mogao sebe izjednačiti ni s kim drugim.

Aristokratska telesna kultura može se razumeti samo na osnovu dvorskog društva. Sport kao građanska telesna kultura mora imati drukčiju formu, formu koja odgovara građanskom društvu. Od centralnog značaja je »moderan učinak« koji proučava Ajhberg.

Kod filantropa se aristokratski pojам lepote postepeno povlači u pozadinu. Statičkom idealu savršenstva suprotstavljen je dinamički. Ovo se manifestuje u »upotrebi reči „usavršavanje“«.⁴⁰ Dinamizacija predstave savršenstva je izraz za »moderan učinak«, predstava o »bezgraničnom povećanju učinka«. Najveći postignuti učinak biva okarakterisan kao »osrednji«. To se posmatra rado i s razumevanjem, ali to ne zanosi.⁴¹

Ono novo, »moderan učinak« se može sprovesti, a kritika aristokratskog oblika ostvariti samo onda kad se upotrebni »merenje nove vrste«, »merenje linearno-skalarnih podataka o učinku«. Sistematsko merenje učinka u današnjem, sportskom smislu, sprovodi se kod filantropa postepeno. Postoje samo pojedinačni podaci o učinku, a u početku su ih po aristokratskoj tradiciji smatrali kuriozitetom.

Prelazna situacija je zgodno naznačena činjenicom da se ljudi pre svega »manje održu visokih nego srednjih vrednosti«. Ovde se stoji »još bliže merenju u starijem smislu – kao meri koje se treba pridržavati...«⁴² Ovo nije mesto za ulaganje u pojedinstinu. Filantropi su, kao što Ajhberg jasno kaže, samo početak prelaska telesnog vežbanja u sport. Put ka sportu je u Nemačkoj relativno dug i završen je tek pobedom sporta nad vežbanjem, dakle tek početkom ovog veka. Ovde se ukazuje samo na jedan momenat, konkurenčiju. Filantropi su takmičenje koristili kao sredstvo odgoja – i ovo je nešto novo. Ali bilo je potrebno još oko sto godina da ideja o takmičenju potpuno pobedi vežbanje i time postane sport.

Po fon Krokovu, filantropi predstavljaju »istorijski početak« prelaska telesne kulture u sport u Nemačkoj. Prema najvažnijem rezultatu Ajhbergovih razmišljanja, ovde se može »ustanoviti proces rastuće kvantifikacije učinka, povezanog s predstavom neograničenog povećanja učinka«.⁴³

Na kraju na primeru engleskih odnosa treba rasvetliti još neke činjenice koje se odnose na rekord.

Istorijском razvoju misli o rekordu je doprinela M. Klore. U uvodu za svoju obimnu studiju »Sport i rekord«⁴⁴ ona piše da je »razmatranje misli o rekordu blisko nesluženom razvitku sporta u našem vremenu i značaju koje je rekord istovremeno stekao u svim oblastima«. »Njegov razvoj se vidi u konjičkom sportu, čiji je razvitak imao za pretpostavku sistematski uzgoj trkačkih konja. Sport i rekord su se razvijali paralelno, iako se pojma rekorda uzima u obzir tek relativno kasno. Oznaka „rekord“ za najviši učinak u sportu se pojavila skoro – prvi podatak datira tek iz 1883.«⁴⁵

Centralni značaj koji rekord ima za telesnu vežbu koja se naziva sportom, bitno se razlikuje od svih drugih formi.

H. Wagner je ovu razliku pokazao na primeru konjkih trka. »Prvi moderni engleski „sport“ su, dakle, konjske trke. Već ovo je karakteristično za razvitak sporta u kapitalizmu uopšte...«⁴⁶ »U njemu se uopšte ne meri valjanost čoveka koji se njime bavi. U konjičkom sportu se mnogo više meri valjanost odgajivača...«⁴⁷ Ono što Wagner time kaže još je jasnije u njegovim izlaganjima o »mašinskom sportu«. »Učinak je isti kao pre, ali se tehnički osamostaljuje...«⁴⁸ »Rekord se sa čoveka prenosi na mašinu, a sportski učinak je oslobođen tela i „tehnički osamostaljen“. Time se ostvaruju nove, neslužene mogućnosti rekorda.« U ovim Wagnerovim izlaganjima dolazi do izražaja to da sport kao rekord nailazi na prirodne prepreke, koje se često mogu ukloniti samo pod veoma protivrečnim uslovima – delimično samo za kratko vreme. Kao primer mogu biti navedene povrede koje se u mnogim vrstama sporta pojavljuju na nivou učinka i koje taj nivo permanentno dovode u pitanje.

Ovde bi bilo interesantan preći na Lenkovu kritiku Rigauera. Lenk pokušava da dokazivanjem »strukturalnih razlika« doveđe u pitanje Rigauereve analogije. »Dok broj treninga uvek raste, stalno i dalje opadaju radno vreme i psihička radna opterećenost.«⁴⁹ Nezavisno od toga da li se samo radno vreme realno smanjuje, za razliku od sporta, za to postoji mogućnost, a da se ne mora smanjiti uspeh. Ovo se očigledno može objasniti činjenicom da u sportu ne postoji odgovarajuća mašinerija koja to omogućava. Sport je u čvrstoj vezi sa čovekom, njegovom prirodom. Rad se potpuno oslobodio prirodnih pretpostavki.

Sport se može oslobođiti svojih prepreka samo ako se negira kao telesna kultura.

Ovaj problem je postao očevidan za vreme poslednjih zimskih Olimpijskih igara. V. Daume je bio primoran da upozori na »naučno takmičenje«. »U bobu i sankanju su se atletskim pripremama priključila takmičenja inženjera i istraživačkih instituta. To nije nikakvo nezamislivo otkriće. Mi sudujemo i moramo videti šta drugi donose.«⁵⁰ Ova činjenica, koju je izneo

Daume, proizlazi iz principa rekorda, a on sam ju je, kao sportski funkcijer, svesno ili nesvesno, podsticao. Ogorčenja je ovde isto toliko malo kao i u drugim slučajevima. Još sigurno niko nije prigovorio da je konjički sport, u stvari, konkurenčija odgajivača i ergela.⁴⁹

Ovim se pokazuje da sport sa svojim principima vodi samo d'absurdum. Ova izlaganja se moraju iznositi isto toliko pažljivo kao i primedbe iz istorijskih i kulturnih uporedivanja paralelnosti »kapitala« i »rekorda«. Tako će biti moguće preciziranje pojmove društva po učinku i sporta po učinku, koji uvek dobijaju obeležje odnosa »sporta i društva«. Oni treba da se zame pojmovima »kapitalizam« i »sport kao rekord«.⁵⁰

S nemačkog prevela: Sanja Petrić

NAPOMENE:

- Wilhelm Hopf: »KRITIK DER SPORTSOZIOLOGIE«, Verlag Andreas Achenbach Lollar 1979.

- 1 B. Rigauer, »Sport und Arbeit«, Münster, Atlas verlag, 1979.
- 2 Vid. J. Habermas, »Soziologische Notizen zum Verhältnis von Arbeit und Freizeit«, u: »Sport und Leibeserziehung«, Plessner, München 1967.
- 3 B. Rigauer, »Sport und Arbeit«, str. 7.
- 4 Isto, str. 15.
- 5 Isto, str. 28.
- 6 H. Eichberg, str. 22.
- 7 Isto, str. 86; ova tema se s Ajhbergove pozicije skoro ne može obradivati, jer je konfiguracijski model istorijskog istraživanja ponašanja izgrađen upravo na analogijama. (vid. A. Nitschke, »Kunst und Verhalten, Analoge Konfigurationen«, Stuttgart 1975, str. 15).
- 8 B. Rigauer, »Sport und Arbeit«, str. 19.
- 9 B. Rigauer, »Leistungssport als Arbeitsleistung«, u: J. Richter, »Die vertrimmte Nation«, Rimbek 1972.
- 10 Isto, str. 62.
- 11 Isto.
- 12 Vid. Lišenove izvode, poglavje III 1.
- 13 Npr. u: J. Habermas, »Technik und Wissenschaft als Ideologie«, F/M 1968.
- 14 Pored Rigauera u oblasti sociologije sporta je naročito K. Ditrich preuzimao Habermasove rade; vid. K. Dietrich, »Sportspiele und Interaktion, Kongrebericht, Sozialisation im Sport«, Schorndorf 1974.
- 15 K. Ottmeyer, str. 20; kritika sledi izlaganje K. Otomajera, str. 19–43.
- 16 J. Habermas citira Otomajera, str. 20.
- 17 Isto, str. 22.
- 18 Isto, str. 23; Otomajer ovde navodi jednu vrlo plastičnu formulaciju V. Hofmana, koji upućuje na to »da glavno delo K. Markska ne nosi naslov ‚Preduzimač‘, već ‚Kapital‘«, Werner Hoffmann, »Grundelemente einer Wirtschaftsgesellschaft«, Reinbek 1969, citirao K. Otomajer, str. 25, i poglavje II 3.
- 19 Kako Habermas pogrešno procenjuje specifičnost kapitalizma, a time i Markska, da se zaključi iz njegovog zahteva »da se kapitalističko privlačenje viške proizvoda proglaši zločinom« (str. 27). Time kritika kapitalizma postaje pitanje etike. Slična kritika, koja takođe ne obraća pažnju na proizvodne odnose, nalazi se kod Rigauera. Društvo nije označeno kao kapitalističko, već kao »industrijsko društvo učinka«, koje se ne karakteriše po njegovom obliku, već na osnovu činjenice da »svi učesnici u radnom procesu ne učestvuju podjednako« (B. Rigauer, »Leistungssport«, str. 63) u uloženom učinku. Društvo učinka iskorištava određene grupe više nego ostale. Dobitak mora biti drukčije raspodeljen, a rad po učinku, tj. kapitalizam, ograničen na stupnju na kojem ljudima donosi štetu.
- 20 J. Ritsert, citirao Otomajer, str. 25.
- 21 Isto, str. 19.
- 22 J. Habermas, str. 62.
- 23 Isto, str. 63; razlikovanje rada i uzajamnog odnosa i Habermasove koncepcije je emancipacija moguća samo u oblasti uzajamnog odnosa, mnogo je uticalo na diskusije o emancipaciji u sportu. Ditrich, kao i Hauptman (Bernsdorf), eksplicitno je pokušao da razlaganjem sporta na instrumen-talnu i komunikativnu radnju (interakciju) pronađe sastavne delove sporta koji su interakcija, preko kojih je moguća emancipacija (kod Rigauera nalazimo slične pokušaje, npr. u »Sport und Arbeit«). Pored upravo formulisane kritike na pojmovnu osnovu ove koncepcije, Habermasova predstava emancipacije treba odbaciti. On emancipaciju naročito vidi ograničenu u oblasti interakcije, ne rada. Time je oblast rada, u kojoj se samo, po Marksu, može ostvariti emancipacija, ostavljen u stanju prnuda.
- 24 K. Marx, »Das Kapital«, tom I, str. 167, poglavje 4: Verwandlung von Geld in Kapital.
- 25 H. Eichberg, »Der Weg des Sports«, str. 100.
- 26 Isto, str. 101.
- 27 H. Eichberg, »Der Beginn des modernen Leistens«, u: »Sportwissenschaft« 1/1974, str. 21; ovde pot-puno završavamo s Ajhbergom zato što on taj problem smatra centralnim i tako ga obraduje. U

drugim izlaganjima, npr. u standardnom delu iz DRN »Geschichte der Körperfunkultur in Deutschland« (Berlin 1969 – 1973), ova problematika je ponovo pomenuta, ali nije posmatrana kao centralni problem (v. 1. tom, str. 139 – 170, 2. tom, str. 13 – 43). Takođe nalazimo članak pod naslovom »Der Leistungsgedanke in GutMuths Gymnastik« (str. 39). Ni ovde nije naglašeno revolucionarno u »učinku«. Zadovoljavaju se ukazom na to »da je Gutmut bio ponešen građanskim naprednjim težnjama«.

Isto toliko malo se obraduje značenje novouvedenog principa konkurenčije. Skromno se konstataju stvari stvari: »Takmičenje postaje najviši princip obuke« (str. 40). Na ovaj članak se mogu statvit iste primedbe kao i na delo A. Vola. Oba rada ne raspoznavaju ni centralne probleme, a kamo li da mogu da pruže krajnja objašnjenja. To je utočilo gore što bi problemi jedne marksističke rapsprave moralni budu očigledni.

- 28 Odlučujuća razlika između učinka i rekorda se može videti na primeru. Rana evropska istraživanja su pokazala da u raznim crnačkim plemenima postoji učinak u lakoj atletici. Poznati su bili skokovi u vis plemenu Vatusi, koji su iznosili 2,50 m (s upotrebom odskočne daske). Ali upravo učesnici tih evropskih ekspedicija postavili su kvantitativnu konstatovanju učinaka i telesnog učinka. ... U dvorskog društva je vežbanje bilo konvencija, npr. da jedan mladić biva smatran muškarcem tek onda kad iz mesta preskoči dužinu svoga tela (1,90–2,00 m). (H. Eichberg, »Der Weg des Sports«, str. 147) (db 147.)

Ajhberg ukazuje na to da je ovaj učinak, utvrđen pre mnogo vekova, bio iznad tadашnjeg svetskog rekorda (1908. je on iznosio 1,90 m). Uprkos njihovim sposobnostima, nije se uspešio da se Vatusi nagovore na bavljenje sportom. Odlučujući razlog nalazi sam Ajhberg; njima skok u vis nije bio cilj. Radi se više o ritualu. Isto tako malu ulogu u ovim aktivnostima je igralo takmičenje, konkurenčija. Ajhberg navodi sledeći primer: Bušne nisu takmičarsko društvo. Jedan južnoafrički trkač, koji je trenerao s dviječom Bušu, konstatovao je da uvek kad jedan zaostane, drugi čeka (str. 151). Učinak se ovde ne smatra individualnim.

29 H. Eichberg, »Der Beginn des modernen Leistens«, str. 25.

30 Isto.

31 Isto, str. 31.

32 Iako se ovde radi o temi relevantnoj za proučavanje sporta, odnos građanstva prema prirodi skoro da nije obuhvaćen. U odnosu prema prirodi misli se pre svega na neke vrste sporta i telesne aktivnosti kao što su planiranje i šetnja. Nešto na ovu temu nalazi se kod H. Wagnera u članku »Sport romantične reakcije«. Wagner je u stanju samo da tematizuje ovaj problem, ali ne i da ga potpuno objasni. U srednjem veku su prirodu uopšte i naročito njenu osobitost, npr. Alpe, smatrali lepini i vrednim pomena. Nije slučajno da su »iz obilja „primitivnih“ telesnih vežbi neke potpuno nestale, među njima šetnja i penjanje po brdima...« (H. Eichberg, »Der Weg des Sports«, str. 33).

33 Vid. »Geschichte der Körperfunkultur in Deutschland«, 1. tom, str. 132 i 208.

34 Vid. N. Elias, »Die Höfische Gesellschaft«, str. 125; Elias navodi da su, na primer, često opisivane ceremonije u spavačoj sobi Ludviga XIV, a da nije obuhvaćen značaj spavače sobe i ceremonije. Većina posmatrača je ceremoniju u spavačoj sobi smatrala kuriozitetom. Elias opisuje jednu ceremoniju te vrste i primećuje: »Vidi se da je sve išlo po pravilima.«

35 Isto, str. 174.

36 Isto, str. 154.

37 Isto, str. 200.

38 Isto, str. 226; Elias ukazuje na to da se bavio samo određenom epohom dvorskog društva. Njegova analiza dakle, uslovno donosi zaključke o drugim formama »kraljevskog mehanizma«, ali ona ipak otvara pogled na neka pitanja, kao npr. na značaj etike. Tako se čini da se kineska telesna kultura ne može shvatiti bez njenog dvorskog karaktera. Iz izlaganja S. Mendersa (»Das Ballspiel im Leben der Völker«, Münster 1956, str. 49) mogu se prepoznati dvorske crte. On sam ukazuje na ovu vezu pozivajući se na japanski izvorni fudbal. »Ali radnja mora da se odvija na potpuno propisan, ulijedan i otmeni način. Lopta ne sme da leti visoko, ni da udar partnera« (str. 52). Dim u svojoj knjizi »Asiatische Reiterspiele« (Berlin 1941, str. 238) ovim rečima započinje poglavje o Polovom delu: »To nisu bili propisi u paragrafima (dakle, nikakva pravila karakteristična za sport), već jedna vrsta sporazuma kao i „etika“ koja upravlja životom na Istoku; „jedan takav sporazum tamo ima jaču snagu nego kod nas pravila“ (Laufer)«. Dim se dalje ne bavi ovim problemom, što je karakteristično za dosadašnja dela o istoriji sporta. Obraduju se »prvenstveno kontinuiteti«, a ne »promene i skokovi«. (Ajhberg)

39 H. Eichberg, »Der Beginn des modernen Leistens«, str. 29.

40 Isto; ovo mišljenje nalazimo još i danas. Tako su se na otvaranjima i zatvaranjima Olimpijskih igara (npr. Minhen) pojavljivale telesne vežbe iz pregradbenog perioda, kao lepršanje zastava, ples itd. Ovi folklorni kurioziteti se posmatraju »s razumevanjem, ali ne zanose«. Ostatak dvorskog vremena je sigurno i nošnja, suština folklora.

41 Isto, str. 34.

42 H. Eichberg, »Der Beginn des modernen Leistens«, str. 34.

43 M. Kloeren, str. 1.

44 Isto, str. 184.

45 H. Wagner, str. 60, ovde polazimo od Vangerovog izlaganja, jer on prvi ovo ubedljivo iznosi. Njegov rad sigurno odskoči od Volovog i Rigauerovog.

46 Isto, str. 92.

47 Dpa-intervju, citirao »Frankfurter Rundschau« od 28. I 76.

48 H. Wagner navodi jedriličarski sport u čijem okviru je još od početka bil konkurenčija graditelja čamaca (str. 60). Da bi se izbegla zabuna, »ljudski« element zahteva »povećanje«, ali to je samo jedan momenat.

49 Pojam »sport za rekord« je isto toliko tautološki kao i »sport po učinku«. On je upotrebljen samo za izražavanje jedne važne činjenice.

